

APPELL FÖRLAG

4 BERGMAN BAKOM KULISSERNA

6 TILLBAKA TILL ROUSSEAU

8 FINLÄNDARNAS HISTORIA I SVERIGE

10 OAVSETT VAD VI KALLAR SKÖNHET

12 FRÅN POMMERNSKA KARTVERKET TILL SVEABORG

13 VÄRT ATT VETA

14 ÅBOROMANTIEN

15 ÅBO I LÅGOR

16 DÖDSHJÄLP – PERSPEKTIV OCH BEGREPP

18 BYGGNADSVÅRDEN BERÄTTAR

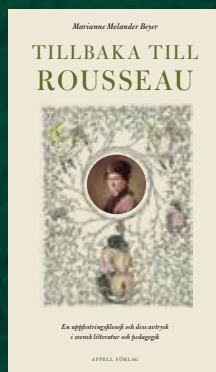
20 MED LERAN I MIN HAND

22 GYLLENSTIERNSKA GRAVKORET

23 GENUS, ARBETE OCH LANDSBYGD

HÖSTENS BÖCKER 2025

Tillbaka till Rousseau

En uppfostringsfilosofi och dess avtryck i svensk litteratur och pedagogik

MARIANNE MOLANDER BEYER

Barndomens naturtillstånd skulle bevaras genom uppfostran – Rousseaus tankar om hur ett bättre samhälle ska skapas har allt sedan 1700-talet påverkat pedagogiken men också kulturen i stort, med avtryck hos författare som Carl Jonas Love Almqvist och Ellen Key.

216 s. Hårdband med skyddsomslag. Ill. Utk. sept. ISBN: 978-91-989865-4-9

Oavsett vad vi kallar skönhet

Om Donna Tartts Den hemliga historien
MOA EKBOM (RED.)

En student dras in i dödliga intriger på ett amerikanskt college i Donna Tartts kultbok från 1992. Romanen, tongivande för fenomenet *Dark Academia*, studeras ur en rad olika perspektiv – passageriter, varumärken, vuxenblivande, psykopati och antik grekiska.

224 s. Hårdband. Fotografier av Annika von Hausswolff. Utk. sept. ISBN: 978-91-989864-5-7

Dödshjälp

Perspektiv och begrepp
GUNILLA SILFVERBERG

Kan man få samhällets hjälp att avsluta livet, om man lider outhärdligt till följd av en olyckshändelse eller obotlig sjukdom? Inte i Sverige, men i allt fler länder införs den rätten. Författaren tar ett brett grepp om denna omdiskuterade fråga och låter etiska principer och begrepp få stort utrymme.

144 s. Hårdband. Utk. juni. ISBN: 978-91-989864-8-8

Genus, arbete och landsbygd

En livsvärld i rörelse 1500–1960
ANDERS AHLBÄCK, JOHANNA ILMAKUNNAS, HANNA LINDBERG & PIRJO MARKKOLA (RED.)

Med ett långt tidsperspektiv skildras landsbygdens kvinnor och män, med relationer, levnadsförhållanden och flyttmönster under ständig förändring.

378 s. Hårdband. Utkommen. I samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland. ISBN: 978-91-989864-2-6

Åbo i lågor

Minnen från branden 1827
HANNU SALMI

»Åbo existerar icke mer«, så rapporterade tidningarna – branden 1827 var en internationell nyhet. Tre fjärdedelar av staden förstördes och 11 000 människor blev hemlösa. Några nyckelpersoners öden vittnar om desperation och sorg, men även om värme och generositet.

240 s. Hårdband. Illustrerad. Utk. sept. I samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland. ISBN: 978-91-989865-3-2

Från Pommerska kartverket till Sveaborg

Axel Magnus von Arbin
– Nytänkande kartograf och fästningsbyggare i frihetstidens Sverige
CHRISTINA VON ARBIN

Under von Arbins (1717–1791) livstid var försvarsduglighet en riksangelägenhet. Han ritade fästningar på Sveaborg och Tavastehus och *Pommerska kartverket* var epokgörande för militär kartering.

352 s. Hårdband med skyddsomslag. Ill. Utk. nov. ISBN: 978-91-989864-7-1

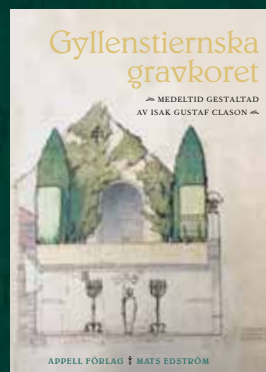

Åboromantiken

Idéer, läslust och nätverk på 1810-talet
JUKKA SARJALA

Inspirerade av tysk filosofi och med goda kontakter med Uppsala formades en krets av unga akademiker som har kallats Åboromantikerna. De verkade i det litterära livet – men också i det politiska, med konfrontativa utspel mot den nya ryska överhögheten.

350 s. Hårdband. Illustrerad. Utk. sept. I samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland. ISBN: 978-91-989865-5-6

Gyllenstiernska gravkoret

Medeltid gestaltad av Isak Gustaf Clason
MATS EDSTRÖM

Ett sentida uttryck för de adliga ätternas vilja att manifestera ära och minne, format till en lågmäld arkitektur med en terrass för stillhet och reflektion. I det av Isak Gustaf Clason ritade gravkoret, invigt 1918 på kyrkogården vid Brunnby kyrka i Skåne, nytolkas en svunnen tid.

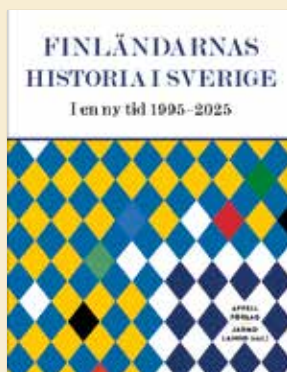
80 s. Hårdband. Illustrerad. Utk. okt. ISBN: 978-91-989865-0-1

Bergman bakom kulisserna
Ingmar Bergmans samarbeten på teatern
KARIN HELANDER

Ingmar Bergman, i första hand omskriven som filmregissör, uppmärksammas här som den legendariska teaterregissör han också var. Med hjälp av brevväxlingar, regiböcker och dagboksanteckningar synliggörs hur teateruppsättningarna skapades i nära samarbete med scenografer, skådespelare och en rad andra medarbetare.

358 s. Häftband. Illustrerad. Utk. sept.
 ISBN: 978-91-989864-3-3

Finländarnas historia i Sverige
I en ny tid 1995–2025
JARMO LAINIO (RED.)

Ett dussintal framstående akademiker och journalister beskriver hur relationen till Finland påverkats av EU och Nato. De granskar Finlandsbilden i Sverige, identitetsfrågor, demografi och den svenska minoritets- och utbildningspolitiken för finländarna i en omvälvande tid.

352 s. Häftband. Illustrerad. Utk. nov.
 ISBN: 978-91-989864-4-0

**Appell
Förlag**

HÖSTENS UTGIVNING 2025

Appell Förlag
 Södra Agnegatan 27
 112 29 Stockholm
appellforlag.se | info@appellforlag.se
 Stardist: order@sdist.se

Läs mer i förlagets höstkatalog:
appellforlag.se/kataloger

Byggnadsvården berättar
Ett samhälles omsorg om det redan byggda
DAN HALLEMAR (RED.)

Med femtio års perspektiv granskas byggnadsvårdsåret 1975. Vad ledde fram dit, och vilka är lärdomarna för dagens samhälle? Här skildras protester och rivningar men också kunskapsuppbyggnad och de goda exemplen.

224 s. Häftband. Illustrerad. Utk. dec.
 Samfundet S:t Eriks årsbok 2025
 ISBN: 978-91-989864-9-5

Med leran i min hand
Om skulpturen Sigrid Blomberg
BERIT LINDEN

Hennes mest kända verk, *Bebådelsen*, en bedjande Jungfru Maria, inköptes 1900 till Nationalmuseum som första skulptur av en kvinna. Sigrid Blomberg (1863–1941) nådde stora framgångar inom den sakrala konsten under 1900-talets början, men har senare fallit i glömska.

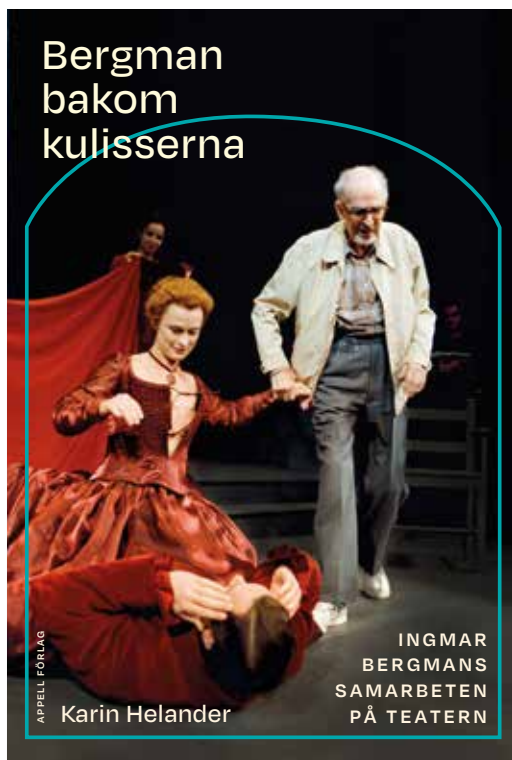
256 s. Häftband. Illustrerad. Utk. dec.
 ISBN: 978-91-989864-1-9

Värt att veta
Straff – Humor

Vetenskap för nyfikna, kompakt och lättläst på 60 sidor. Heidi Jokinen och Pia Slögs orienterar om olika synsätt på straff, bortom det förhärskande så kallade retributiva tänkandet. Jarno Hietalahti utreder något högst individuellt men också allmängiltigt i tid och rum: humorn.

60 s. Mjukband. I samarbete med Svenska litteratursällskapet i Finland.
 Straff ISBN: 978-91-989865-2-5. Utk. sept.
 Humor ISBN: 978-91-989865-1-8. Utk. okt.

Bergman bakom kulisserna

Ingmar Bergmans samarbeten på teatern

KARIN HELANDER

UTFÖRANDE: 358 s. Häftband. Illustrerad.

Format 145 x 215 mm.

UTKOMMER: September

ISBN: 978-91-989864-3-3

4

Bergman bakom kulisserna

INGMAR BERGMAN (1918–2007) är unik som världsberömd filmregissör och legendarisk teaterregissör. Han kallas ofta för demonregissör och geni. Men hans teateruppsättningar var kollektiva verk, skapade i samarbete med scenografer, skådespelare, dramatiker eller översättare, dramaturger, kostymörer, tekniker, med flera. *Bergman bakom kulisserna* belyser hans samarbeten på teaterscenen.

Boken bygger i hög grad på Ingmar Bergmans brevväxling med dramatiker, skådespelare och andra medarbetare, liksom med politiker, journalister och hans fruar/partners Ellen Lundström-Bergman, Käbi Laretei och Liv Ullmann. Breven – ofta personliga, drastiska, känsloladdade – ger intressanta och överraskande inblickar i Bergmans konstnärskap och samarbeten. Också hans regiböcker, anteckningsböcker samt samtal med flera av hans medarbetare bidrar till bilden av Ingmar Bergman som teaterregissör och teaterchef.

I *Bergman bakom kulisserna* görs nedslag i sex decennier av svensk teater. Från Ingmar Bergmans verksamhet som konstnärlig ledare och regissör på Sagoteatern i Medborgarhuset

i Stockholm, 1941–1942, då han främst arbetade med barnteater och hade livliga kontakter med skolorna. Under åren från 1944 och fram till 1950-talets slut var han anställd på stadsteatrarna i Helsingborg, Göteborg och Malmö och hade regelbunden brevkontakt med flera författare. Under dessa år skildrar Bergman i breven, främst till sin fru koreografen Ellen Lundström-Bergman, även sina egna skrivprocesser som dramatiker.

Ingmar Bergmans intensiva år som teaterchef på Dramaten 1963–1965 diskuteras genom brevväxlingen med dramatiker som Lars Forssell och Vilhelm Moberg, men också skådespelare, teaterchefskollegor och kritiker.

Hans intresse för maktspel och teaterpolitik är en röd tråd genom decennierna. Bergmans uppsättningar på Dramaten skildras genom samarbeten med främst scenograferna Marik Vos, Gunilla Palmstierna-Weiss och Göran Wassberg, skådespelare som Lena Endre och Gunnel Lindblom, och med nedslag i sju uppsättningar, t.ex. Büchners *Woyzeck* (1969), Ibsens *Vildanden* (1972), Botho Strauss moderna drömspel *Rummet och tiden* (1993) och Strind-

Uppsättningen av Hamlet 1986 på Dramaten i Stockholm. Till vänster skimtar scenografen Göran Wassberg.
Foto: Bengt Wanselius.

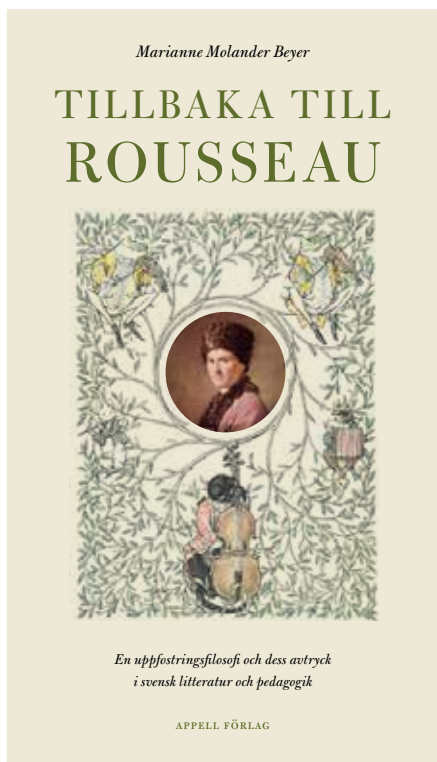
bergs *Spöksonaten* (2000). Ett kapitel behandlar Ingmar Bergmans operaregi, främst operan *Backanterna* på Kungliga Operan (1991) och samarbetet med tonsättaren Daniel Börtz.

Texten och skådespelarna var utgångspunkterna för Ingmar Bergmans teaterregi. Men hans samarbeten präglas av paradoxer. Som regissör beskrivs han både som lynnigt hetlevrad och respektfullt lyssnande, både extremt disciplinerad och lekfull.

Hans samarbeten beskrivs såväl i termer av härskarteknik som gemensamt kollektivt skapande. Bergman är känd för sitt intresse för mänskligt psyke, men flera skådespelare tyckte det var skönt att han psykologiserade så lite.

Hans regi och scenerier lades fast från början, men många vittnar om hur ramarna gav utrymme för deras kreativa skapande.

Växelbruket mellan teater och film var en grundsten i hans regikonst. Idag spelas teatraliseringar av hans filmmanuskript på scener världen över. Ingmar Bergmans plats inom svensk teater förändrades över tid, från ungt lovande teatergeni under 1940-talet till representant för hierarkiska strukturer och i otakt med tidens politiska klimat under 1970-talet och som närmast kanoniserad några decennier senare. För yngre generationer har han varit en inflytelserik riktpunkt att förhålla sig till, göra motstånd mot, inspireras av.

Tillbaka till Rousseau

En uppfostringsfilosofi och dess avtryck
i svensk litteratur och pedagogik

MARIANNE MOLANDER BEYER

UTFÖRANDE: 216 s. Hårdband med skyddsomslag. Illustrerad.

Format 120 x 210 mm.

UTKOMMER: September

ISBN: 978-91-989865-4-9

6

Tillbaka till Rousseau

DEN SCHWEIZISK-FRANSKE författaren och upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) har haft stor betydelse inom litteratur, politik och pedagogik. Han har alltid varit omdiskuterad och än i dag väcker han starka känslor. Hans motsägelsefulla person berörde och berör och hans skrifter öppnar för olika tolkningar.

Rousseaus negativa syn på teknikens och vetenskapens inflytande på människan stod i bjärt kontrast mot den framstegsvänliga och förnuftsbaseade upplysningsfilosofi som vi möter hos Voltaire och Diderot. En genomgripande förändring av samhällets organisation skulle ske – men inte genom revolutionära metoder, utan genom uppfostran.

Uppfostringsromanen *Émile eller Om uppfostran*, utgiven 1762, kom att få en enastående genomslagskraft i Europa, inte minst i Sverige. Med sin syn på barnet anses den som ett grundläggande verk för den moderna pedagogiken. Uppfostringsidéerna som Rousseau ger uttryck för i *Émile* var så kontroversiella att han fick lämna Frankrike och Schweiz och boken brändes på bål av kyrkans män, som

stod nära den politiska makten. Barnet skulle, enligt Rousseau, vara barn, inte en minivuxen som kopierade den vuxnes beteende och lärde sig genom läroböcker, inte bli uppfostrad till att ha en särskild religion, vissa vanor eller fördomar. De människor som vi möter är, enligt Rousseau, endast sociala produkter, som säger, tror och gör vad hennes omgivning kräver. Barndomen ska ses som ett naturtillstånd och Rousseau lägger fram en uppfostringsmetod som skall bevara huvudpersonen Émile god, fri och okonstlad.

I Sverige gjorde Rousseaus tankar om barn och lärande tidigt ett betydande avtryck i hovets syn på barnuppfostran, såväl hos drottning Lovisa Ulrika som Gustaf III. Då drottning Sofia Magdalena 1778 äntligen nedkom med en son, den blivande Gustaf IV Adolf, engagerade Gustaf III sig genast djupt i sonens uppfostran och det är uppenbart att *Émile* var en katekes. Kronprinsens guvernör, den kunglige läraren, Fredrik Sparre, var en nitisk och upplyst fostrare som noggrant förde dagbok. I den framgår att han tidigt var en stor beundrare inte bara av Rousseaus uppfostringsprogram

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778). Ett tidstypiskt porträtt som passande nog placerar den unge författaren i ett romantiskt natursceneri. Okänd konstnär.

utan även av hans poetiska språk och beskrivning av känslor och kärlek.

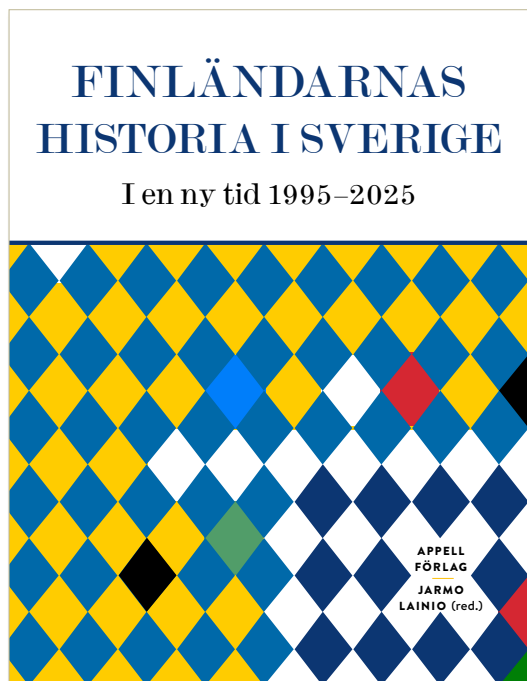
Att Sverige tidigt fick del av upplysnings-tankarna var främst tack vare det svenska hovet och en snäv krets av resande svenskar, men någon större cirkulation av Rousseaus idéer kan man inte se förrän mot slutet av 1700-talet och tidigt 1800-tal. Den bredare allmänheten intresserade sig mindre för filosofen Rousseau än för diskussionerna om dygden och kärleken i storsäljaren *Julie ou la Nouvelle Héloïse*. Annat blev det på 1800-talet då tillgången på hans böcker ökade. Postuma verk som *Les Rêveries du promeneur solitaire* publicerades och *Émile ou de l'éducation* och *Julie ou la Nouvelle Héloïse* kom ut i svenska översättningar.

Rousseau blev på 1800-talet liktydig med den kännande människan och den känsliga själen liksom rätten till en personlig gudstro och hans pedagogiska idéer och synen på barnet fick stor betydelse. Ellen Key är nog den som med sin livsgärning och sitt verk *Barnets århundrade* betytt mest för att sprida Rousseaus tankar om uppfostran och den progressiva synen på barnet.

Vitt skilda författare och 1900-talets främsta reformpedagoger och visionärer har inspirerats av och vidareutvecklat Rousseaus tankar. Såväl *Émile ou de l'éducation* som *Julie ou la Nouvelle Héloïse* och *Confessions* förbereder romanens segertåg i Sverige under 1800-talet och hans kvinnosyn har animerat kvinnorörelsen, förtädda av Hedvig Charlotta Nordenflycht, Fredrika Bremer och Ellen Key.

Hans självbiografiska verk har influerat Malin Silverstolpe och August Strindberg. Hans naturkänsla, civilisationskritik och talan för livets okonstlade värden har påverkat så olika författare som Anna Maria Lenngren, Carl Jonas Love Almqvist och August Strindberg och hans tankegods kan även skönjas i 1900-talets barnlitteratur, inte minst hos Astrid Lindgren.

Tillbaka till Rousseau är en tvärvetenskaplig exposé över Rousseaus betydelse för lärande och undervisning liksom hans syn på barnet från 1750-talet fram till idag. Hans influenser på flera författarskap visas med utdrag ur dagböcker och brev och boken rör sig från historia, och litteraturvetenskap till barndoms- och utbildningshistorik.

Finländarnas historia i Sverige

I en ny tid 1995–2025

JARMO LAINIO (RED.)

UTFÖRANDE: 352 s. Häftband. Illustrerad.

Format 170 x 220 mm.

UTKOMMER: November

ISBN: 978-91-989864-4-0

FINLÄNDARNAS HISTORIA I SVERIGE I EN NY TID 1995–2025 samlar ny kunskap och bygger på gammal sådan, om relationerna mellan Finland och Sverige och den 25-åriga period som Sverige haft en minoritets- och minoritetsspråkspolitik (2000–2025). Boken är en fristående fortsättning på den trilogi som kom ut under 1990-talet om *Finnarnas historia i Sverige* (1990–1996), som var mer avgränsad till just sverigefinnarnas närvaro i Sverige över tid, inklusive efterkrigstiden.

Det nya verket består av ett dussintal kapitel. Vissa är övergripande och behandlar EU, Nato, partipolitik i de båda länderna, Finlandsbilden i Sverige och Sverigebilden i Finland, den geopolitiska utvecklingen, och internationell och svensk minoritetspolitik. Andra är mer tematiska: demografiska omvälvningar mellan länderna och i Sverige, finska krigsbarn, de finländska minoriteterna i Sverige (finlandssvenskar, tornedalingar, skogsfinnar, finska romer) och sverigefinska förhållanden (utbildningsfrågan, de sverigefinländska organisationernas minoritetspositionering, sverigefinsk litteratur och public service).

Tillbakablickar presenteras i de olika kapitlen över en 30-årsperiod (främst EU-medlemskapet, men även annat), och över en 25-årig svensk minoritetspolitik och hur den påverkat de olika ämnesområdena. Allt är medryckande och kunnigt författat av ämnesexperter inom de nämnda fälten.

Boken innehåller också foton med historiskt värde, diagram och tabeller, samt lästips om de respektive områdena. Här ges en samlad bild av hur ländernas relationer har utvecklats och hur ny kunskap kan formuleras om de valda tematiska områdena.

Till innehållet hör även ett intervjukapitel som fokuserar finskättade musiker och deras identitet i Sverige.

SKRIBENTER: Tage Alalehto, Barbro Allardt Ljunggren, Olof Ehrenkrona, Anders Eriksson, Satu Gröndahl, Heidi Grönstrand, Martin Hårdstedt, Domino Kai, Kaisa Kepsu, Jarmo Lainio (även redaktör), Bengt Lindroth, Tom Moring, Sia Spiliopoulou Åkermark och Maud Wedin. För intervjuerna står Lina Puranen och Karin Tötterman.

Några mer eller mindre allvarstygda ögonblicksbilder som speglar Sveriges och Finlands relation under modern och nära förfluten tid.

Överst: Sveriges statsminister Magdalena Andersson får besök av Finlands statsminister Sanna Marin och tar en promenad vid Djurgårdsbrunnsviken, Stockholm i april 2022. Foto: Stina Stjernkvist/SvD/TT.

Den österbottniska humortrion KAJ gör ett effektfyllt finlandssvenskt avtryck med sitt segrande bidrag »Bara bada bastu« i svenska Melodifestivalen 2025. Foto: Anders Wiklund/TT.

Finländarnas historia i Sverige handlar om modern tid, och till den hör även de finska krigsbarnens erfarenheter och minnen. Foto från 1945, Pressens Bild/TT.

MOA EKBOM (red.)

APPELL FÖRLAG

Oavsett vad vi kallar skönhet

Om Donna Tartts
Den hemliga historien

Oavsett vad vi kallar skönhet

Om Donna Tartts *Den hemliga historien*

MOA EKBOM (RED.)

UTFÖRANDE: 224 s. Häftband. Illustrerad.

Format 150 × 210 mm.

UTKOMMER: September

ISBN: 978-91-989864-5-7

10

Oavsett vad vi kallar skönhet

PÅ ETT ISOLERAT LIBERAL ARTS-college i Vermont börjar den unge Richard Papen läsa klassisk grekiska för den karismatiske läraren Julian Morrow och blir därmed del av en exklusiv studentgrupp. De sex mer eller mindre excentriska studenterna binds samman av en intensiv vänskap som kommer att leda till en rad mörka händelser och ett mord.

Detta är den huvudsakliga intrigen i Donna Tartts *Den hemliga historien*, som gavs ut 1992 som *The Secret History* och översattes till svenska 1993. Bokens förtätade atmosfär gjorde den snabbt stilbildande och tack vare dess speciella estetik – präglad av gamla böcker, tjocka reservoarpennor och tweedkavajer – hittar den ständigt nya läsare, inte minst inom det som kallas *Dark Academia*.

Oavsett vad vi kallar skönhet är den första bok som behandlar romanen på svenska. Författarna närmar sig Tartts roman ur olika perspektiv: från vuxenblivande och fenomenet *Dark Academia* till den antika grekiskan och dess särplats i akademiska sammanhang. Psykopatin som företeelse i romanen blir också den föremål för analys, liksom förekomsten av

varumärken och andra klassmarkörer. Boken spänner från det vetenskapliga till det personliga, och skribenterna är akademiker och entusiaster, i flera fall både och, från ett flertal discipliner.

Författaren och idéhistorikern Isabelle Ståhl inleder med ett förord. Därefter skriver författaren Hannah Altmann om vuxenblivandet i romanen, och litteraturvetaren Camilla Wallin Lämsä förklarar fenomenet *Dark Academia*. Latinläraren Axel Hörstedt kartlägger gymnasieelevers läsande av boken, och Ingela Nilsson, professor i grekiska, berättar om det sköna och fula i studiet av antika språk.

Grecisten Lars Nordgren gräver vidare i grekiskan, och Ola Sigurdson, professor i systematisk teologi, utreder det liminala stadium i vilket protagonisterna fastnat.

Idéhistorikern Annika Berg närläser med psykopatins medicinska historia som parallell, datavetaren Oskar Grenholm studerar hur varumärken används som markörer, och författaren och arkeologen Nene Agneta Ormes läser om boken och blickar tillbaka och framåt. Latinisten Moa Ekbom håller ett försvarstal

APPELL FÖRLAG

HÖSTENS BÖCKER 2025

för de tråkigare lärarna vid bokens fiktiva college, romanisten Andreas Romeborn utforskar franskans roll i romanen, och arkitekten Erik Törnkvist vandrar runt i Hampden, romanens spelplats. Antologin avslutas med en skräcknovell i filologisk miljö av Stanislas Kuttner-Homs, ytterligare en forskare i grekiska.

Redaktör är Moa Ekbom, disputerad i latin vid Uppsala universitet, verksam som forskare och skribent och med ett förflutet som universitetslektor i latin och grekiska.

»Social Abstraction«, emalj, Annika von Hausswolff 2015. Annika von Hausswolff står för omslagsfoto och flera illustrationer i boken.

»Skönhet är skräck. Oavsett vad vi kallar skönhet, så darrar vi inför den. Och vad kan vara skönare och mer skräckinjagande för människor som grekerna eller människor som vi, än att fullständigt tappa kontrollen? Att för ett ögonblick kasta av sig varats fjätrar, att krossa den tillfällighet som är våra dödliga jag?«
— Donna Tartt, *Den hemliga historien*.

Från Pommerska kartverket till Sveaborg

Axel Magnus von Arbin
– Nytänkande kartograf och fästningsbyggare i frihetstidens Sverige

CHRISTINA VON ARBIN

UTFÖRANDE: 352 s. Häftband med skyddsomslag. Illustrerad.
Format 170 x 240 mm.

UTKOMMER: November

ISBN: 978-91-989864-7-1

12

Från Pommerska kartverket till Sveaborg

AXEL MAGNUS VON ARBIN (1717–1791) levde under en tid präglad av försvagad kungamakt och maktkamp inom adeln, samtidigt som en växande kategori medborgare med kapital, kunskap och karriärhunger tog större plats. Riket var fattigt och försvagat efter stora krigsinsatser, dessutom beroende av allianser med konkurrerande europeiska stormakter. Försvarsduqlighet var en politisk nödvändighet.

I kraft av sin kompetens nådde officeren von Arbin högt på samhällsstegen. Han var generalkvartermästare och chef för Fortifikationen. Djupt engagerad i tidens frågor och vetenskapernas utveckling valdes han till ord-

förande i Patriotiska sällskapet och var även preses i Kungl. Vetenskapsakademien.

Fästningsön Gråen i Landskrona liksom kronverket Ehrensvärd på Sveaborg och fästningen Tavastehus bär alla hans signatur. Under Pommerska kriget, 1757–1762, initierade och ledde han arbetet med *Pommerska kartverket* – epokgörande för svensk militär landkartering och förebild för den fortsatta utvecklingen inom detta fält.

Christina von Arbin är arkitekt och tidigare chef för Statens försvarshistoriska museer. Där kom hon för första gången i kontakt med bokens huvudperson – hennes farfarfarfars far.

Schwung i kartuscher och precision i presentationen kännetecknar Axel Magnus von Arbins karta över de planerade vinterkvarteren på Rügen för den svenska armén i februari 1759. Kunskap om landskapet utgör grunden för den grannliga planering som etableringen av ett omfattande vinterläger innebär. Ett första steg är här taget i utvecklingen av den metod för militär kartering som von Arbin utvecklade under detta krig.

APPELL FÖRLAG

HÖSTENS BÖCKER 2025

Värt att veta

Humor

JARNO HIETALAHTI

Straff

HEIDI JOKINEN & PIA SLÖGS

VÄRT ATT VETA

Vetenskap för nyfikna, kompakt och lättläst på 60 sidor. Värt att veta är en populärvetenskaplig bokserie där en eller två forskare tar sikte på ett tankeväckande tema i varje bok.

ÄR DET ALLTID RÄTT att straffa? Strafftänkandet genomsyrar hela samhället; vi straffas som barn för oönskat beteende, i arbetet kan vi tilldelas varningar, på fritiden ropar vi efter röda kort och utvisningar. Men vi är sällan förmögna att tänka i andra termer än straff. Går det att tänka annorlunda om brottspåföljder? Finns det alternativ till det förhärskande s.k. retributiva tänkandet? Genom exempel från juridik, filosofi och samhällsvetenskaper utmanar boken *Straff* oss att tänka innovativt och slår ett slag för den restorativa rättvisan. Konflikter mellan förövare och offer kunde hanteras mer konstruktivt med hjälp av medling, men det handlar också om brottstyper där traditionella straffformer som frihetsberövande och böter behövs. Genom en historisk överblick visar författarna hur man tänkt kring straff under olika tider.

HUMOR ÄR ETT BEKANT FENOMEN för gemene man och vi är alla experter på vår egen humor. När något skojigt händer noteras det genast och folk brister ut i skratt. Men ibland skrattar vi åt helt olika saker och en osäkerhet infinner sig. Är det något fel på min humor eller ligger felet hos de andra? Hur ska vi egentligen tänka kring humor?

Jarno Hietalahti, doktor i samhällsvetenskaper och därtill Finlands ledande humorfilosof, dyker ner i humorns djupaste frågor och visar att humor är en väsentlig del av det mänskliga. I alla kulturer och under alla tider har det skrattats, men alltid utifrån tidens villkor. Mänsklighetens historia har färgats av humoristiska aspekter och det är upp till oss själva vilken betydelse vi ger skrattet i våra liv och vad vi använder humorn till.

UTFÖRANDE: 60 s. Mjukband. Format 110 x 160 mm.

UTKOMMER • STRAFF: September.

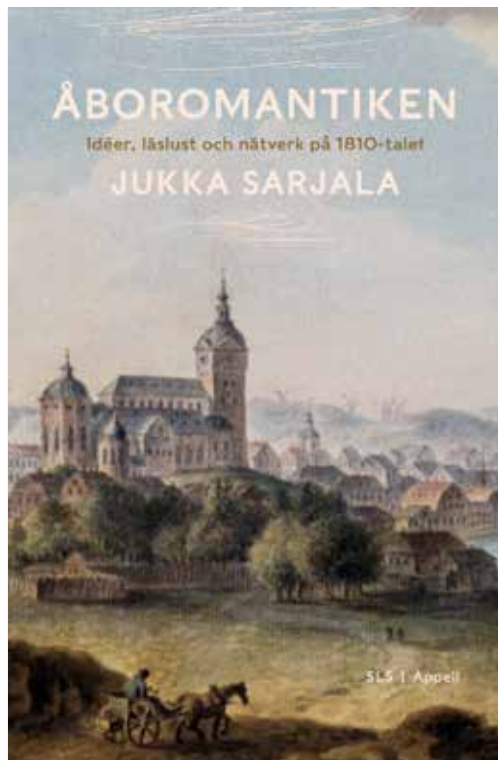
UTKOMMER • HUMOR: Oktober.

ISBN • STRAFF: 978-91-989865-2-5

ISBN • HUMOR: 978-91-989865-1-8

I SAMARBETE MED Svenska litteratursällskapet i Finland

Åboromantiken

Idéer, läslust och nätverk på 1810-talet

JUKKA SARJALA

UTFÖRANDE: 350 s. Häftband. Illustrerad.

Format 135 x 210 mm.

Översättning: Sofia Gustafsson

UTKOMMER: September

ISBN: 978-91-989865-5-6

I SAMARBETE MED Svenska litteratursällskapet i Finland

14

Åboromantiken

1800-TALET FÖRSTA ÅRTIENDEN var en omvälvande tid i Europa med upplopp och krig på många håll. En följd var att Sverige förlorade Finland som blev ryskt storfurstendöme 1809. Den kungliga akademien i huvudstaden Åbo blev kejserlig. Men det var också en tid av innovation och förändring. Litteratur började produceras som aldrig förr och romangenren fick sitt stora genombrott. Det litterära uppsvinget nådde också Åbostudenterna. Läsi-vern gav upphov till bibliotek, läsecirklar och utgivning av egna tidningar, tidskrifter och böcker.

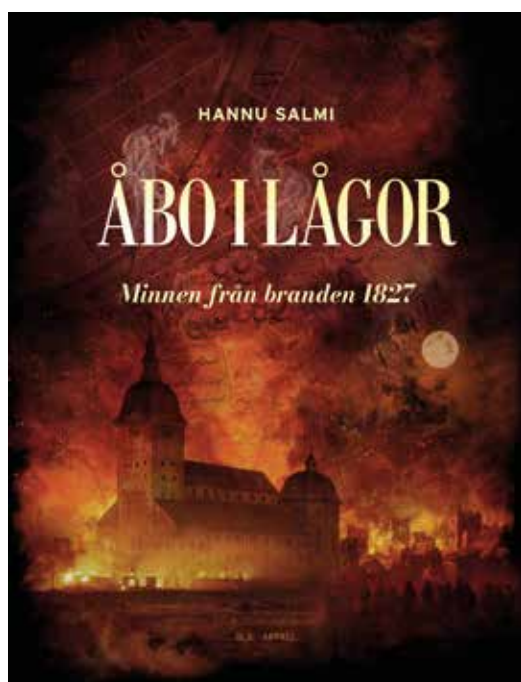
Många Åbostudenter kom till Uppsala, och Uppsala högar blev en symbolisk plats för de romantiska ynglingar som svärmade för den nordiska gudavärlden. Bild ur: »Voyages de la Commission scientifique du Nord ...«, utgiven 1852.

Man började också systematiskt samla in den finska folkdikten, runorna.

Med litteraturen kom nya idéer, framför allt influenser från romantikens tyska filosofer. Oftast gick vägen via Sverige – många Åbostudenter vistades i Uppsala kortare eller längre perioder, där de umgicks med bland andra Geijer, Atterbom och Lorenzo Hammarsköld. Det är den här kretsen av unga akademiker som senare har kallats Åboromantikerna.

De nya idéerna utmanade professorskåren i Åbo och oroade den ryska överheten – man hade varnande exempel från studentupplopp vid andra europeiska universitet. Akademien bevakades hårt och friheten kringskars. Studenterna svarade demonstrativt med sång på gatorna vilket ofrånkomligen ledde till konfrontationer med stadens ryska garnison.

I sin studie följer Jukka Sarjala Åboromantikerna i spåren, kartlägger deras inbördes nätverk och kontakterna till Sverige. Han analyserar hur den tyska romantiken influerade deras verk och visar hur de nationalistiska idéer som en senare generation finländare kom att bygga vidare på här fick ett tidigt uttryck.

Åbo i lågor

Minnen från branden 1827

HANNU SALMI

UTFÖRANDE: 240 s. Häftband. Illustrerad.

Format 170 x 225 mm.

Översättning: Tobias Pettersson

UTKOMMER: September

ISBN: 978-91-989865-3-2

I SAMARBETE MED Svenska litteratursällskapet i Finland

ÅBO I LÅGOR är en sann berättelse om den historiska storbranden i Åbo den 4 september 1827. Hur var det att plötsligt befinna sig mitt i ett framrusande eldhav? Och vakna upp till en stad i spillror? Hannu Salmi bygger upp sin bok kring stadsbornas känslor och upplevelser före, under och efter branden. Genom några nyckelpersoner skildrar han desperation, sorg och girighet men också empati och generositet. Salmi reflekterar särskilt över frågan om skuld och den ryktesspridning som tog fart efter branden. Till grund för boken ligger brev, dagböcker, memoarer, kartor,

tidningar, tidskrifter, skillingtryck, bilder och dikter. Branden i Åbo förstörde tre fjärdedelar av stadens byggnader, Åbo Akademi med sitt värdefulla bibliotek, och lämnade 11 000 människor hemlösa.

Brandkatastrofen blev en av de första nyheter-na från Finland som fick

Gustaf Wilhelm Finnberg: Ruiner af Åbo, 1827. Utsnitt. Finlands Nationalgalleri. Foto Hannu Aaltonen.

global spridning och väckte uppmärksamhet och medlidande runt om i världen.

Minnet av Åbo brand har levt vidare genom personliga berättelser om de drabbades öden, och så småningom blivit ett kollektivt, kulturellt minne.

»Åbo existerar icke mer.«

Dagligt Allehanda rapporterar om förödelsen den 14 september 1827. Kungliga biblioteket.

APPELL FÖRLAG

HÖSTENS BÖCKER 2025

Dödshjälp

Perspektiv och begrepp

GUNILLA SILFVERBERG

UTFÖRANDE: 144 s. Hårdband.

Format 120 x 195 mm.

UTKOMMER: Juni

ISBN: 978-91-989864-8-8

I SVERIGE har vi en principiell rätt att bestämma över vårt liv och våra handlingar, så länge det inte inkräktar på andras motsvarande självbestämmanderätt. Men stämmer det att vi helt och hållet förfogar över vårt eget liv? När livet lunkar på är det kanske inte en fråga vi funderar över till vardags. Men vi vet att förr eller senare tar det oundvikligen slut. De flesta har nog därför någon gång reflekterat över hur det kan komma att se ut när döden är i antågande.

För en person som drabbas av en olyckshändelse eller en obotlig sjukdom som orsakar ett outhärdligt lidande och berövar henne all värdighet, kan frågan om det är möjligt att på laglig väg välja när och hur man vill dö bli smärtsamt aktuell.

I vårt land finns inte det alternativet. I boken möter vi några svårt sjuka personer och deras resonemang för att slippa ifrån ett lidande som är omöjligt att lindra. Möjligheten att utifrån vissa kriterier och noggranna bedömningsprocesser få lagligt reglerad hjälp att dö finns redan i flera länder i Europa, delstater i USA och Australien samt provinser i Kanada och

utvecklingen går mot att någon form av dödshjälp tillåts i allt större utsträckning.

Dödshjälp är ett paraplybegrepp som innefattar två former, assisterat dödande och eutanasi. I det första fallet är det en beslutskapabel person som frivilligt uttalat sin vilja att dö som också själv utför den avgörande handlingen, vanligen att föra en preparerad dryck till munnen. I det andra fallet är det en läkare eller en annan som på en beslutskapabel persons begäran utför den slutgiltiga handlingen.

Olika länders ramverk för frivillig dödshjälp utgör ett värdefullt underlag för en diskussion om hur det skulle kunna se ut i Sverige vid ett eventuellt införande av lagligt reglerad dödshjälp. Ett universellt kriterium för att en person ska kunna komma i fråga för dödshjälp är outhärdligt lidande. I debatten har det framhållits att det är den palliativa vårdens uppgift att lindra olika slags lidande för personer med livshotande sjukdomar. Att den idag helt otillräckliga palliativa vården behöver byggas ut råder det full enighet om – både bland förespråkare för att dödshjälp legaliseras och bland dem som motsätter sig det.

En del mycket sjuka personer som närmar sig livets slut står helt utanför vården, därför att det inte finns något att erbjuda dem, till exempel personer med framskriden ALS eller de som har långt gånge spridd cancer. När de förgäves vädjat om hjälp över gränsen för att slippa den sista tidens plågor, ser de sig hänvisade till den dödshjälp som försiggår i utkan- ten av lagens ramar.

Men det är också så, vilket aktuell forskning visat, att på sjukhus tycks livets längd alltid viktigare än livets kvalitet, då äldre besluts- kapabla patienter med obotliga sjukdomstill- stånd tackat nej till vidare behandling men fått underkasta sig provtagningar och sondmat- ning ända in till dess att döden inträffar. Frä-

Foto: Annie Spratt.

gan om den lagliga dödshjälpens önskvärdhet eller ej är inte enbart, eller i varje fall inte i första hand, en fråga för den medicinska ve- tenskapen. Det handlar om den grundläggande etiska principen om rätten till självbestäm- mande, om respekt för en persons frivilliga och uttryckliga begäran om ett värdigt döende genom att ett outhärdligt lidande avlutas. I handling innebär det att visa barmhärtighet och medkännande.

GUNILLA SILFVERBERG är professor emerita. Hon har en lång bakgrund som lärare, forskare och författare i ämnet vårdetik.

Byggnadsvården berättar

Ett samhälles omsorg om det redan byggda

DAN HALLEMAR (RED.)

UTFÖRANDE: 224 s. Hårdband. Illustrerad.

Format 200 x 230 mm.

UTKOMMER: 978-91-989864-9-5

ISBN: November/december

Samfundet S:t Eriks årsbok 2025

18

Byggnadsvården berättar

1975 VAR BYGGNADSVÅRDENS ÅR i Europa. Tiden hade kommit för att manifesteras bevarandet och omsorgen om det redan byggda. Många var de som genom åren hade protesterat mot rivningar och engagerat sig mot den utbredda historielösheten i samhällsbygget. Nu var det som om samhället bestämde sig för att stanna upp och börja tänka efter – före. Det har gått femtio år sedan 1975. Frågan om omsorg om det befintliga, om eftertanke i en accelererande tid, är lika stor igen. Byggnadsvård är också en sorts motstånd som kan leda till förändring.

Vad var det som gjorde att 1975 blev en sorts vändpunkt? Hur såg vägen fram dit ut? Vilka förändringar började bli synliga, och vilka var det som drev dem framåt? *Byggnadsvården berättar* går till källorna. De som var med får berätta om sitt idoga arbete, sitt motstånd, sina kunskapsinsamlingar och den förändring som blev möjlig. Vad kan vi lära oss av det de gjorde?

Boken letar sig också fram till vår tid. Nu finns konflikter, värderingar, utmaningar – men också ett stort engagemang för den byggda historiens olika lager och många goda ex-

empel på vad som kan bli resultatet när man bryr sig: omhändertagna biografier, återuppväckta medborgarhus och riddarhus, räddade simhallar och omsorgsfullt omskapade kyrkor och kontorshus.

Kulturvård handlar inte om att bevara ett då utan om att ta något med sig in i framtiden. Det här är en bok som låter själva byggnadsvården berätta om det arbete som lagts ned och som pågår för denna framtida byggnadskultur – och ett framtida samhällsbygge.

SKRIBENTER: Ola Andersson, Ann-Charlotte Backlund, Blick Arkitekter, Lone Pia Bach, Kristina Berglund, Claes Caldenby, Sebastian Dahlquist, Eva Dahlström Rittsél, Victor Edman, Mats Franzén, Torun Hammar, Dan Hallemar, Veronica Hejdelind, Elof Hellström, Per Kallstenius, Annica Kvint, Lotta von Liewen Wistrand, Victor Marx, Cathrine Mellander, Laila Reppen, Anna Reuter Metelius, Marianne Råberg, Ulf Slotte, Moa Tunström, Winnie Westerlund och Sonja Vidén.

ÖVERST: Kv. Tegelslagaren på Nytorpgatan, ritat av Backström och Reinius vid mitten av 1930-talet, nu restaurerat av arkitekterna Krupinski/Krupinska.

NEDAN: Kv. Stenbocken. Mariaberget renoverades och byggdes om istället för att rivas i början av 1970-talet. Till höger: Restaurering av äldre trähus.

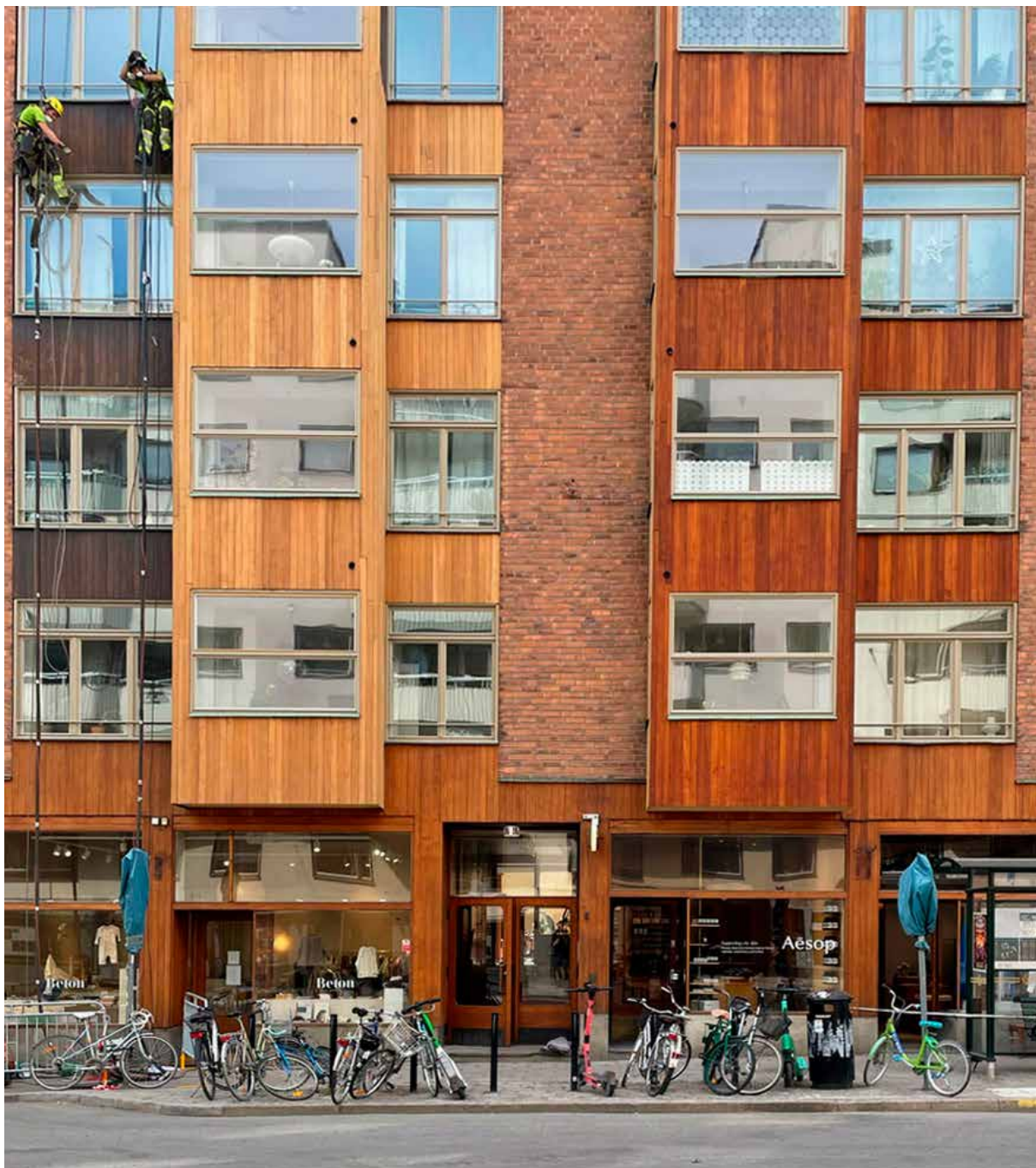

FOTO: KATARINA KRUPINSKA

FOTO: STOCKHOLMS STADSMUSEUM

FOTO: STOCKHOLMS STADSMUSEUM

Med leran i min hand

Om skulptrisen Sigr d Blomberg

BERIT LINDEN

UTFÖRANDE: 256 s. Hårdband. Illustrerad.

Format 170 x 230 mm.

UTKOMMER: December

ISBN: 978-91-989864-1-9

20

Med leran i min hand

VERKSAM INOM DEN SAKRALA SFÄREN, omtalad och uppskattad under de första åren av det förra seklet. Sedan lång tystnad – för att där efter  teruppt ckas i vårt innevarande årtusende. Så skulle en kort beskrivning av skulptrisen Sigr d Blomberg (1863–1941) kunna se ut.

Men det finns mer att berätta, inte minst om hur det var att vid tiden verka som kvinna och skulptör. Sigr d Blombergs personliga papper brändes upp efter hennes död – allt enligt hennes önskan. Men allt försvann inte. I *Med leran i min hand* görs ett försök att med spåren hon

lämnade efter sig lägga ett livspussel, om  n med saknade bitar.

Så vem var hon, skulptrisen Sigr d Blomberg, som vid förra sekelskiftet skapade den stora altargruppen i Oskarshamns kyrka, den monumentala skulpturgruppen vid Röhss gravmonument i Göteborg och den så hyllade skulpturen *Bebådelsen* i Nationalmuseum?

Ty så fort jag fått leran i min hand, kände jag, att här var den enda v g på hvilken jag ville och måste fram.

Sigr d Blomberg omkring sekelskiftet 1900. Till höger hennes portr ttrelief av livskamraten, författaren Sigr d Leijonhufvud. Blomberg och Leijonhufvud var medlemmar i Sällskapet Nya Idun och rörde sig i kretsarna kring tidens r str ttsr relse.

Till vänster *Hoppet*, en av flera skulpturer som Sigrid Blomberg utförde för det stora Röhsska mausoleet på Östra kyrkogården i Göteborg 1903–1905. Till höger *Bebådelsen* i Nationalmuseum.

Det är hennes egna ord om hur hon hamnade i skulptörsyrket. Framtidsvisionen kom när hon gick på Tekniska skolan i Stockholm. Hon var uppvuxen på en herrgård i Oskarshamnstrakten och gick i skola i Kalmar. Där tog hon sina första steg i träsnideri, och hon har själv berättat att det inte var den vanliga träskärningen i dekorativt syfte som roade henne – utan träskulptur.

Så bar det i väg till Stockholm och väl där uppmuntrades hon att söka in vid Konstakademien. Under och efter akademiåren utbildade hon sig i Dresden, och Italienvistelserna var under åren många och långa.

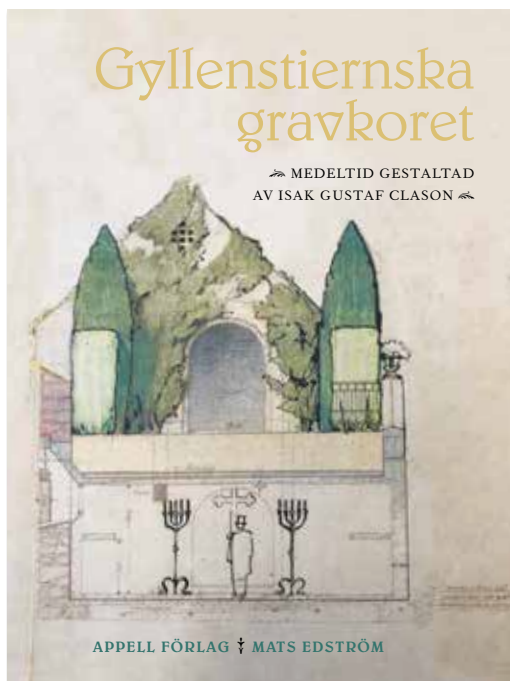
Hennes mest kända verk är den nämnda *Bebådelsen*, inköpt 1900 till Nationalmuseum som första skulptur av en kvinnlig hand. Den blev oerhört populär och framställdes i ett otal varianter i olika storlek. Men innan dess hade hon fått uppdraget att skapa en skulpturgrupp till altaret i Oskarshamns endast några decennier gamla kyrka. Ett än idag ovanligt uppdrag, stör-

re altarskulpturer är fortsatt sällsynta i vårt land. På Röhsska mausoleet, på Östra kyrkogården i Göteborg, finns hennes andra stora skulpturgrupp. Även den i det närmaste unik i Norden och orsaken till att hon nu i vårt nya årtusende har intagit sin rättmätiga plats i konsthistorien.

Bebådelsen utställd i pelarsalen i Nationalmuseum, 1907. Skulpturen utfördes 1899 och förvärvades av museet redan nästa år.

Motstående sida: Sigrid Blomberg i ateljén, foto från tiden kring sekelskiftet 1900.

Gyllenstiernska gravkoret

Medeltid gestaltad av Isak Gustaf Clason

MATS EDSTRÖM

UTFÖRANDE: 80 s. Häftband. Illustrerad.

Format 135 × 180 mm.

UTKOMMER: Oktober

ISBN: 978-91-989865-0-1

GYLLENSTIERNSKA GRAVKORET på Brunnby kyrkogård i Skåne är ett av de privata familjegravkor som tillkom på svenska kyrkogårdar under årtiondena kring sekelskiftet 1900. Det var i en tid av samhällsförändringar, när det agrara ståndssamhället ersattes av en spirande industrialisering. Gravanläggningen materialiserar en sista ansträngning från den gamla tidens sätt att manifesteras den högdliga ättens ära och minne. Gravkoret har en uttalat lågmäld och balanserad utformning med en terrass för stillhet och reflektion, i fint samspel med omgivningen. Koret skapades av Isak Gustaf Clason, tidens mest inflytelserika arkitekt.

Som den stjärnarkitekt han var ritade han gravkor för ledande familjer och adliga ätter på godsen, på kyrkogårdar och i slottsparker. På Norra begravningsplatsen i Solna uppfördes exempelvis fem olika kor efter hans ritningar. 1914 utformade Clason ett enastående gravkor för Arthur Seaton i bohuslänsk granit på Östra kyrkogården i Göteborg. Korets tema skulle i Clasons arkitektur vara individuellt, i samspel med personen och platsens stämningsläge.

Gyllenstiernska gravkoret är inte lika im-

posant och grandios som stormaktstidens gravkor. Inte heller lika exklusivt, påkostat och bearbetat som många av de andra gravkoren kring 1900. Det är i stället generöst inbjudande med sin kontemplativa blomsterterrass ovan det slutna gravrummet. Koret är sammanbyggt med tiondeladan från 1300-talet och helheten är väl inpassad i kyrkogårdens topografi. Boken berättar om förarbetet, gestaltningen, det dramatiska genomförandet och om Clasons begravningsarkitektur.

Hösten 1918 invigdes det nya gravkoret. Idag, ett sekel senare, är viloplatsen för den slutna Krapperupsgrenen av den Gyllenstiernska ätten nyrestaurerad. Koret är väl bevarat i sin ursprungliga utformning, med terrassens blomsterprakt återskapad till glädje för ätten och kyrkogårdens alla besökare, en stilla oas på en av Skånes vackraste kyrkogårdar, avskild från omgivningens larm.

Genus, arbete och landsbygd

En livsvärld i rörelse 1500–1960

ANDERS AHLBÄCK, JOHANNA ILMAKUNNAS,
HANNA LINDBERG & PIRJO MARKKOLA (RED.)

UTFÖRANDE: 378 s. Hårdband.

Format 148 x 210 mm.

UTKOMMER: Utkommen

ISBN: 978-91-989864-2-6

I SAMARBETE MED Svenska litteratursällskapet
i Finland

GENUS, ARBETE OCH LANDSBYGD breddar perspektivet på landsbygdens konventionella socialhistoria. Med fokus på genusrelationer, försörjning, plats och rörlighet visar skribenterna hur individer och samhällen växelverkat under närmare femhundra år, från det tidigmoderna ståndssamhället till det moderna klassamhället.

Hur har arbete och försörjning format relationerna mellan män och kvinnor på landsbygden? Vad hände med genusordningen och levnadsförhållandena när villkoren för försörjning förändrades och människor satte sig i rörelse – socialt, mentalt och geografiskt?

I den här antologin kartlägger flera av Nordens ledande social- och genushistoriker landsbygdens historia från tidigmodern tid till mitten av 1900-talet. Norden och Finland står i centrum men sätts i relation till ett globalt sammanhang. Skribenterna tar avstamp i de nyaste perspektiven inom intersektionell genushistoria, erfarenhetshistoria och transnationell historia. Antologin utmanar uppfattningen om landsbygden som en socialt och historiskt stillastående miljö.

Bokens första del fokuserar på försörjningen i agrara samhällen och på komplexiteten i förhållandet mellan arbete och kön. Den andra delen kretsar kring rörlighet, både lokalt och över nationsgränserna, och den tredje delen diskuterar hur landsbygdens modernisering har påverkat människors upplevelser av förändring, samhörighet och identitet.

MEDVERKANDE: Jutta Ahlbeck, Anders Ahlbäck, Karin Hassan Jansson, Mary Hilson, Laura Hollsten, Johanna Ilmakunnas, Maren Jonasson, Matias Kaihovirta, Kasper Kepsu, Tiina Kinnunen, Marika Kivinen, Marko Lamberg, Eirinn Larsen, Hanna Lindberg, Pirjo Markkola, Sigríður Matthíasdóttir, Silke Neunsinger, Henry Nygård, Hilde Sandvik, Eija Stark, Anna Sundelin, Kirsi Vainio-Korhonen, Nils Erik Villstrand, Johanna Wassholm, Holger Weiss och Maria Ågren.

OMSLAGETS MÅLNING, »Potatisupptagare« från 1893, är målad av Elin Danielson-Gambogi. Läs mer om hennes liv och konstnärskap i *Utan konsten inget liv – Elin Danielson-Gambogi 1861–1919*, SLS/Appell 2025.

23

Genus, arbete och landsbygd

SAMFUNDET S:T ERIKS ÅRSBOK 2025 UPPMÄRKSAMMAR
JUBILEET FÖR BYGGNADSVÅRDSÅRET 1975. I BIO ASPEN I
ASPUDDEN MÖTER EN SÄRSKILD FORM AV BYGGNADSVÅRD.
HÄR HAR 1950-TALSMÖBLEMANGET FRÅN DET NEDLAGDA
KAFÉ VALAND I STOCKHOLM VARSAMT FOGATS IN BIOGRAF-
MILJÖN. FÖR RESTAURERINGEN STOD VICTOR MARX.